

Tweedeling in de Nederlandse maatschappij: onoverbrugbaar?!

21 maart 2017 - Plein1

Martin Bons over sociale en culturele verschillen:

De kloof tussen hoog- en laagopgeleid is de moeder aller kloven. Martin schetst dit aan de hand van beeldfragmenten uit zijn eigen jeugd. Martin laat zien dat humor gedeeltelijk afhankelijk is van je sociale klasse.. Er keek een andere 'groep' naar Kooten en de Bie dan naar André van Duin, waar Martin thuis naar keek. En als je niet meer samen kunt lachen, dan is er iets aan de hand. Een huisgenoot van Martin gaf in zijn studententijd aan dat armoede in Nederland een keuze is.

Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft onderzoek gedaan naar ongelijkheid in Nederland. De uitkomsten daarvan staan beschreven in de publicatie *Gescheiden werelden*. Laagopgeleiden zijn gemiddeld ongelukkiger, ervaren meer concurrentie van migranten en armere mensen worden minder oud. Uit het onderzoek bleek dat er dus wel degelijk verschillen zijn in Nederland. In recente verkiezingsuitslagen is deze tweedeling ook zichtbaar, niet enkel in Nederland. Ongeveer 70 procent van de hoogopgeleiden was tegen de Brexit en een vergelijkbaar percentage van de laagopgeleiden was voor de Brexit. Deze deling is ook zichtbaar bij de verkiezing van Trump.

Het antwoord van veel reguliere politici sluit nog niet aan bij de wensen van de laagopgeleiden. Martin Schulz verwacht populistische leiders met populistische stemmers door het de opstand van de fatsoenlijken te noemen. Clinton maakte in haar campagne dezelfde fout. Dat is ook een stigmatisering van een bepaalde 'groep'. Er is juist minachting ten opzichte van politieke en culturele elite. Dit komt ook door bepaalde reclames op televisie. Denk aan daten voor hoogopgeleiden of verzekeringen voor hoogopgeleiden. Als daar andere kenmerken werden genoemd was het waarschijnlijk een stuk gevoeliger voor velen.

Geert Mak geeft aan dat er een politieke kaste is ontstaan. Opstand tegen de politiek is een opstand tegen de kastenvorming. Vroeger trouwde de chirurg met de verpleegster. Tegenwoordig trouwt de chirurg met de chirurg. Als dat zo doorgaat krijgen we twee parallelle samenlevingen. Maar sommige dingen verbinden ons allen zoals het Nederlands elftal of het hebben van een hond.

De vraag is: moeten we wel tot verbinding komen?

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat de deling niet enkel bestaat tussen hoog- en laagopgeleiden. In de Tweede Kamer zijn beta's bijvoorbeeld ondervertegenwoordigd, daar weten ze niet veel over techniek. In de Tweede Kamer is het aantal laagopgeleiden ondervertegenwoordigd. Sommigen geven aan dat zij juist graag worden vertegenwoordigd door hoogopgeleiden, want die zouden beter weten waar zij het over hebben.

Er is een verschil tussen bestuurders (hoogopgeleid) en de bevolking. Wilders geeft het gevoel weer dat een deel van de laagopgeleiden (en waarschijnlijk ook een deel van de hoogopgeleiden) heeft.

Vragen

Je gaf aan dat er een hele grote kloof is tussen laag en hoog. Je gaf ook aan dat je presentaties geeft aan alleen hoogopgeleiden, waarom?

Omdat organisaties geïnteresseerd zijn in het verhaal. Laagopgeleiden interesseert het minder, of ze zijn er minder van bewust. Het zijn meestal overheidsorganisaties, bedrijven die er in geïnteresseerd zijn. Waarom geef je dit verhaal niet aan laagopgeleiden? Dat zou ik anders moeten presenteren, daar is ook geen vraag naar. In een fabriek heb je ook niet dit soort bijeenkomsten.

Het aantal hoogopgeleide Kamerleden, is dat echt zo toegenomen? Of was er vroeger meer vertrouwen?

In de jaren 50, 60 is 40 tot 50 procent laagopgeleid in de Kamer. De laatste decennia zie je het steeds hoger worden. Jan Marijnissen was één van de laatste. Het heeft een hele kentering teweeg gebracht. Het verbaasde Martin ook.

Ik snap het probleem niet. Als vluchteling ben ik hiernaartoe gekomen en ik heb een universitaire opleiding gevolgd. De overheid schept mogelijkheden en vindt het fijn dat zij daar zitten met eenzelfde cultuur. Het gaat redelijk goed. Wat is eigenlijk het probleem?

Volgens mij is het niet alleen een economisch probleem, ook een cultureel probleem. Het probleem is dat het ontwrichtend gaat werken, het gaat wringen, er ontstaat spanning. Als het in 2033 maar geen werkelijkheid wordt. Er moet iets gebeuren.

U hebt het steeds over hoog en laagopgeleiden, is dat gemeten? Het heeft niet per definitie te maken met intelligentieniveau volgens mij?

Grosso modo; 70 procent is laagopgeleid (niet-hoogopgeleid), 30 procent is hoogopgeleid (HBO en Universiteit). Maar er zijn mensen met gezond verstand en die gaan de Kamer in. Onlangs was er een brief in de Volkskrant. We moeten niet praten over laag- en hoogopgeleid, maar over theoretisch en praktijkopgeleiden. Laagopgeleid heeft gelijk een denigrerende connotatie.

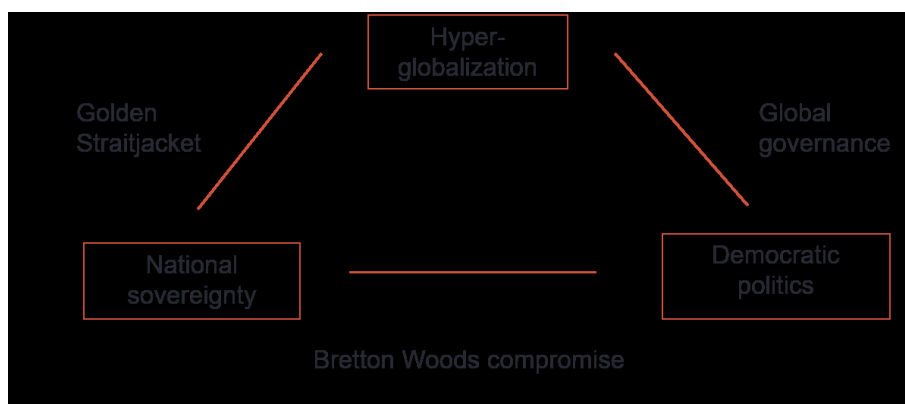
Jeroen Touwen over de historie van sociaal-economische verschillen:

We leven in een geglobaliseerde wereld: handel groeit harder dan de economie. Foreign Direct Investment (FDI) groeit nog harder dan handel. Het kapitaal vliegt tegenwoordig over de wereld en handelsnetwerken worden met elkaar verknoopt. De wereldhandel is in balans en dat is goed voor ontwikkelingslanden en goed voor de wereldwijde welvaart. We leven ook in een erg rijke wereld. Vroeger hadden mensen het koud en zij hadden kiespijn, nu zijn we veel rijker dan vroeger. Andere delen van de wereld worden ook steeds welvarender.

De inkomensongelijkheid is in de VS veel groter dan in Europa. Nederland is nog gelijkter dan gemiddeld in Europa. Afgelopen 60 jaar is het in Nederland ook gelijkter geworden. Maar we hebben wel te maken met een verrechtsing in Nederland.

Dani Rodrik heeft het over een trilemma tussen democratie, nationale soevereiniteit en hyperglobalisatie (figuur 2). Hooguit twee van deze drie elementen kunnen samengaan. Democratie valt alleen te verenigen met nationale soevereiniteit als we paal en perk stellen aan de globalisering. Als we mikken op globalisering en ook de natiestaat willen behouden, moeten we de democratie laten varen. En als we democratie plus globalisering willen, moeten we de natiestaat opdoeken, en streven naar meer internationaal bestuur.

Figuur 2: Het trilemma van Dani Rodrik, waarin er drie opties zijn, maar er twee gekozen kunnen worden

De overheid moet met sociale instrumenten de nadelen van globalisatie tegengaan, bijvoorbeeld:

- Verzorgingsstaat
- Loonoverleg
- Activerend arbeidsmarktbeleid
- Opleidingen en trainingen

Vanuit de zaal komt de opmerking dat door het betere onderwijs de laagopgeleiden groep steeds meer een restgroep is geworden. Vroeger zaten er meer mensen bij die hun capaciteiten onbenut lieten. Tegenwoordig krijgt iedereen alle kansen. Personen die daarin achterblijven worden sneller gestigmatiseerd als 'verliezers'.

Menno Hekker geeft aan dat er sprake is van een veedeling :

Als provincie willen wij inzicht in de kennis en informatie op het gebied van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen borgen voor de uitvoering van onze kerntaken. We borgen beleidsinformatie op een datagedreven manier. Je hebt, *business intelligence*, wij werken aan *public intelligence*. Public intelligence gaat over de kennis en informatie over maatschappelijke ontwikkelingen.

Maatschappelijke ontwikkelingen gaan over: bevolking, economie en voorzieningen, zoals bevolkingsgroei, geslacht, leeftijd, huishoudens, migratie, etniciteit, bedrijven, vestigingen, faillissementen, topsectoren en bereikbaarheid.

De vraag is of er wel een tweedeling is. Er is vergrijzing op het platteland. Er zijn grote regionale inkomensverschillen, er is een verschil in eenpersoonshuishoudens en een regionaal verschil in voorzieningen. Er is niet een tweedeling want er zijn vele vormen van sociale ongelijkheid. Het is een veedeling.

Discussie naar aanleiding van presentaties:

De tweedeling is te simpel, de meerderheid zit ertussenin. Martin Bons geeft tussendoor aan dat er inderdaad meer verschillen zijn, maar dat de rode draad de deling is tussen hoog- en laagopgeleid. En Jeroen vraagt tegelijkertijd of je nog wel beleid kan maken als het zo complex is.

Personen in de zaal geven aan dat er meerdere tweedelingen zijn. Martin geeft aan dat de tweedeling steeds groter wordt. Op de Hogeschool in Den Haag waren DENK en de PVV de grootste partijen.

Martin: er is een tweedeling en hij wordt steeds groter. Op een Hogeschool waren de grootste partijen DENK en de PVV. De tweedeling wordt als het zo doorgaat nog veel groter. Vroeger was er economische macht, toen waren er vakbonden en dergelijke. En vroeger werden kinderen hoger opgeleid dan hun ouders. Nu komt er een tijd aan dat dat vaak niet opgaat. Ouders voeren druk uit op hun kinderen om goed te presteren op school.

Vanuit de zaal is er de vraag of een tweedeling onwenselijk is. Het aanwakkeren van een tweedeling is wel onwenselijk werd er geantwoord. De aanvullende vraag is hoe een tweedeling samenhangt met populisme en *fact free politics*. Jeroen geeft aan dat het probleem van onvrede ten aanzien van de politiek groter wordt. Het is geen welvaartsprobleem, maar er is een toenemende (of toegenomen) groep die gefrustreerd is.

Martin vraagt zich hardop af of verbinding wel de oplossing van de tweedeling is. Misschien is het prima als ieder zijn eigen even leidt. Jeroen: dan pleit je voor een pluriforme samenleving, en dat is prachtig maar dat krijg je niet in de hoofden van de mensen. De aanwezigen zijn verdeeld op de vraag of verbinding een oplossing is van de tweedeling.

Iemand in de zaal geeft aan dat als we het probleem tussen laag- en hoogopgeleid hebben opgelost, dat wij dan nog niet het verschil hebben opgelost wat betreft de deling die er bijvoorbeeld is tussen personen met en zonder een migrantenachtergrond. De meerderheid van de zaal is het eens dat er sociaal beleid nodig is in een geglobaliseerde samenleving.

Paneldiscussie:

Stelling Menno:

Er is niet één tweedeling, maar er zijn vele vormen van sociale ongelijkheid.

Het is te simpel om te stellen dat er maar één tweedeling is. Je hebt ook een enorme groep middelopgeleiden. Er kan een tweedeling tussen hoog en laag zijn, maar heel veel laagopgeleiden verdienen soms meer dan een beleidsmedewerker hier. De laagopgeleide is natuurlijk niet per se een PVV stemmer. De tegenstelling hoog versus laag is anders. Ik vind de tweedeling te simpel.

Martin: Het is een algemeen beeld, grosso modo klopt het beeld wel. MBO-niveau is ook laagopgeleid, als je die cijfers naast elkaar neerlegt kom je tot de feiten en dat is een tweedeling. En er is een tweedeling tussen migranten en niet migranten, vergrijsde, geen vergrijsde. Veel deelnemers zijn het eens met deze stelling.

Ik vind het lastig om te beslissen, want ik vind dat Menno gelijk heeft, maar wat dan nog? Je moet er een kiezen en een aanpakken, je kunt eindeloos kijken naar waar het vandaan komt en verschillende aspecten. Je moet toch op een gegeven moment iets gaan doen.

Menno: Eerst aannemelijk maken dat het een probleem is. Ongelijkheid hoeft geen probleem te zijn.

Jeroen: Wat is de Nederlandse identiteit? Als er een tweedeling is heb je een probleem? Als er veel verschillende vormen van ongelijkheid zijn, heb je meer problemen om Nederland bij elkaar te houden.

Martin: Vorige week had een faculteitsblad een schaduwverkiezing gehouden. Daar waren de grootste partijen Denk en PVV, dat gaat mis! Dat wringt en gaat niet goed. Dan krijg je een tweedeling die de komende decennia voor problemen gaat zorgen. De tweedeling is groter geworden. Door de emancipatie is er kruisbestuiving ontstaan. Psychologisch werkt het slecht, iedereen heeft de kans en als dat mislukt is het je eigen schuld. Die frustratie neemt daardoor toe. Ik kan me indenken dat het zo werkt.

Volgens mij is het juist ook dat een deel van de hogeropgeleiden tegen lageropgeleiden zeggen: "je hebt niet genoeg je best gedaan". En wat je ook heel erg ziet is dat hoogopgeleide ouders niet uit de voeten kunnen met hun kind. Wat je nu ziet is dat je een grote groep krijgt met kinderen die een lagere opleiding krijgen dan hun ouders. Veel ouders kunnen hier niet goed mee omgaan.

Martin stipt de onderwaardering van het vakmanschap aan.

Menno: Kan dit niet door de onderwijsvernieuwingen komen? Allemaal theoretisch.

Iemand die op de stelling van Menno wil reageren: *Waar ik naar zit te zoeken is de vraag of ongelijkheid erg is? Ik voel er wel in mee dat het aanwakken van een gevoel van tweedeling onwenselijk is, maar er werd ook een duidelijke koppeling gelegd met populisme. Waar ik me aan stoor is niet het standpunt, maar de zorg over de fact free politics. Waarbij het niet ter zake doet wat er aan de hand is, maar dat je stug vol houdt dat het zo is. Dan is het waar. Is er nou enig verband te leggen door die begrijpelijke onvrede, weggezet worden als niet geslaagd, en die neiging voor het wantrouwen van feiten?*

Menno: Historisch gezien hebben populistten de neiging om te liegen.

Feitelijk klopt het allemaal, maar mensen interesseert het niet of de feiten in het schema passen. Die voelen een probleem. Het gevoel is een fors probleem, dat heeft veel meer te maken met globalisering; community building. Hoe krijg je die werelden bij elkaar?

Jeroen: Ik denk dat dit probleem groter wordt, dit is niet echt een welvaartsprobleem. Het is een culturele clash, dat wordt groter naarmate we in onze economie meer het succes laten toekomen aan de hogeropgeleiden en de groep die zich gefrustreerd voelt. Die voelt zich miskend. Die overtuiging wordt sterker. Daar gaan we naartoe en daar zijn weinig antwoorden op. De cijfers zijn gunstig, maar die benoemen niet het probleem. Oplossingen zoals activerend arbeidsmarktbeleid enz. spelen niet in het debat. We moeten in de samenleving weer opnieuw draagvlak creëren voor het sociale domein, maar dat doen ze niet. Het is niet zo dat iemand de agenda uitrolt met het probleem. Technologische ontwikkeling is een enorme driver. De middelbaar opgeleiden staan zwaar onder druk en spelen een enorme rol in de sociale mobiliteit.

Stelling Martin:

Verbinding is niet de oplossing voor de kloof in de samenleving

Verbinding is niet de enige manier, maar ik weet het niet. Ik heb het idee dat een hogeropgeleide uit Amsterdam meer heeft met een hogeropgeleide uit Teheran dan met een lageropgeleide uit de buurt. Misschien is de oplossing het accepteren van verschillen. Verbinding is goed, maar ik denk niet dat daar de oplossing van gaat komen.

Jeroen: Enorm voorstander van de multiculturele samenleving. Tolereren en accepteren is pleiten voor een multiculturele samenleving, maar dat moet je in de hoofden van de mensen laten landen. Nu is het tegenovergesteld, nu zetten ze zich juist af tegen anderen.

Menno: Ongelijkheid wordt een probleem als het erg wordt. Maar het roepen van verschillen is geen probleem. Het wordt pas een probleem als het een probleem wordt.

Dit scheurt aan mijn wereldbeeld. Ik heb altijd het gevoel houvast te vinden in het feit dat de tweedeling gebaseerd is op de snelheid van de verandering van de samenleving. Populisme is een hang terug naar vroeger toen het niet zo veranderde. We hebben het even nodig, we leven in een verandering van tijdperk. Verbinding opzoeken en de mensen meenemen in de veranderende samenleving voordat het verder polariseert.

Martin: Het is ook provocerend bedoeld. De Nederlandse identiteit, ik zie wel dat mensen er anders over denken. Waar zijn de taxichauffeurs gebleven? Zij zijn hun banen kwijt, dus zij stemmen Wilders. Kan dat nog verbinden?

Menno: Waar denk je aan bij verbinding?

Martin: Sociale pleinen, dienstplicht.

Voor mij is verbinding het meenemen van mensen in de veranderende samenleving. Anders gaan mensen zich ertegen afzetten.

We kunnen niet terug. Ik heb ooms en tantes die er heilig van overtuigd zijn dat het vroeger echt beter was. Zij willen helemaal geen transities. We hebben heel erg de neiging om aan de laagopgeleide mensen te vertellen wat nodig is.

Ik zou de stelling willen poneren dat het verloren gaan van de verbinding de oorzaak is van de kloof in de samenleving. We zijn steeds meer terecht gekomen in de bubbels.

Menno: Nu zie je dat hogeropgeleide migranten minder makkelijk een baan vinden.

Jeroen: Nu zie je de concurrentiestrijd op de hogeropgeleide arbeidsmarkt.

Ook veel allochtone mensen die PVV stemmen. Gevestigde orde tegenover de buitenstaanders.

Het is toch niet zo dat alleen maar laagopgeleiden gestemd zouden hebben op de PVV. In het begin wel, maar later werd er gesuggereerd dat ook hogeropgeleiden die PVV stemmen. Waar zit de kloof, die verbinding? Ik denk dat men vroeger niet over verbinding moest praten. Men was meer gedweeër. Nederland was in opbouw en de PvdA, dat was een andere cultuur dan die er nu plaatsvindt. Het woord verbinding, het is niet een kwestie van verbinding. Door onze sociale media en communicatie zijn mensen veel wijzer en zelfbeslissender. Beschamend, die hele inburgering is geprivatiseerd. Dat is tergend.

Stelling Jeroen:

We hebben een sociaal beleid nodig

Zoals je hem formuleerde kan je niet tegen zijn. In schril contrast met trilemma.

Jeroen: Trilemma gaat over het alsmaar verder gaan met grenzen, globalisatie. Beleid wordt vaak opgesteld als reactie. Aan de ene kant sociaal beleid voelen, maar wat we bereikt hebben niet overboord gooien. Het is balanceren, het moet niet doorslaan naar protectionisme.

Sociaal beleid is verengd met herverdelen van geld. Het derde dilemma, natiestaat, wordt naar teruggeregpen. Met dit dilemma van die twee aspecten zet je het derde aspect weg. Het is onontgonnen terrein om hier antwoord op te krijgen.

Ik weet niet of dit stuk helemaal te begrijpen is voor buitenstaanders..

Jeroen: Het nationalisme is een construct. Het is ons aangepraat dat we ons Nederlander voelen. Het zal enige tijd duren voordat het mogelijk is dat we ons identificeren als Europeaan, hier is tijd en propaganda voor nodig. De sleutel is de frustratie wegnemen bij de groep die zich gedepriveerd voelt. Ik denk dat het antwoord niet ligt in het nationalisme. Het zal goed kunnen dat in de provincie het idee bestaat dat de steden het sociaal beleid moeten voelen. Maar we moeten iets doen zodat die spanningen niet al te sterk tegenover elkaar staan.

Menno: Wat moet je veranderen als het niet in opleidingen zit?

Taal is ook een belangrijke, laag en hoog. Herwaardering van werk in de samenleving.

Misschien nog goed om een algemene conclusie te schrijven, waarin de belangrijkste bevindingen in vijf à zes zinnen worden geformuleerd.